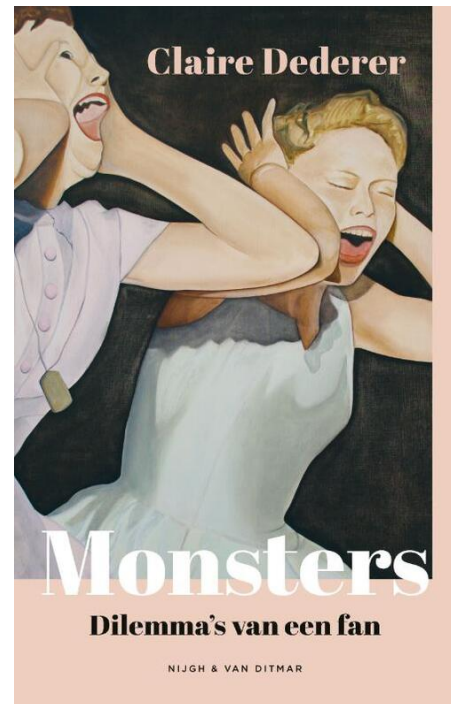

De kunstenaar als monster

door Minze bij de Weg

Hoe kan het dat ik de films van Roman Polanski geweldig vind, terwijl ik weet dat hij een jong meisje heeft gedrogeerd en verkracht? Met die vraag opent schrijfster Claire Dederer haar dit jaar verschenen boek *Monsters*. Een vraag als deze beperkt zich uiteraard niet tot Polanski. Al in het begin van haar boek voegt Dederer bekende kunstenaars als Picasso, Woody Allen en Michael Jackson aan haar lijstje toe. Want ook dat zijn mensen aan wie een smet kleeft. Picasso vanwege de manier waarop hij met zijn minnaressen, c.q. partners omging, Jackson vanwege seksuele omgang met jonge kinderen en Allen omdat hij zijn kind zou hebben misbruikt en omdat hij met zijn jonge stiefdochter is getrouwd. Dat eerste ontkent hij trouwens en is nooit bewezen, over het tweede zegt hij dat zijn stiefdochter op het moment van het huwelijk meerderjarig was.

Niet voor niets draagt het boek de ondertitel *Dilemma's van een fan*. Het is een vraag die veel kunstliefhebbers zich kunnen stellen: wat moet ik met kunstwerken van kunstenaars met een flinke smet op hun blazen. Blijkbaar viel het boek in goede aarde, want zowel *De Volkskrant*, de *NRC* als *Het Parool* wijdden er grote stukken aan. Niet vreemd in deze tijd waarin de behoefte aan politieke correctheid weer de kop opsteekt. Dat is overigens niet de enige reden dat de vraag naar het gedrag van mensen de laatste tijd steeds vaker lijkt op te duiken. De auteur wijst erop dat door de komst van het internet veel meer biografische feiten bekend worden en het dus veel gemakkelijker wordt (wan)daden te achterhalen. Voeg daar de opkomst van MeToo aan toe en het is duidelijk waarom het boek in vruchtbare aarde viel.

Tegenstrijdige gevoelens

Wie verwacht dat *Monsters* vooral met een beschuldigend vingertje is geschreven heeft het mis. Dederer zoekt juist de nuance. Zij probeert te achterhalen hoe je met tegenstrijdige gevoelens te maken kunt krijgen. Enerzijds het kunstwerk bewonderen, anderzijds de maker ervan verachten, of op zijn minst een vraagteken zetten achter zijn of haar gedrag. Die nuance heeft ook te maken met de manier waarop zij een 'monster' definieert. Of beter gezegd: juist niet definieert. Na een paar duidelijke hoofdstukken over mensen, mannen inderdaad, die echt behoorlijk 'fout' waren begint zij zich af te vragen wanneer je iemand een monster moet noemen. Is een kunstenaar die monomaan met een kunstwerk bezig is en in die tijd zijn omgeving laat voor wat die is, met misschien alle nare gevolgen van dien, ook een monster? Is het alleen hufterigheid of de vrijheid die de kunstenaar nodig heeft om te scheppen? Ben je een monster als je partner en kinderen verlaat om je aan je scheppend werk te wijden? Ben je misschien al een monster als je je regelmatig veertien dagen terugtrekt om te werken en je kinderen min of meer laat voor wat ze zijn? Hierbij heeft ze het over zichzelf. Ze heeft er uiteindelijk geen antwoord op, maar het zet je wel aan het denken.

Wagner een monster?

Waarom dit alles in de *Wagner Kroniek* vraagt u zich misschien af. Omdat Dederer zich niet beperkt tot het heden en de twintigste eeuw, maar ook kunstenaars uit het verleden noemt. Of beter gezegd: ruim aandacht besteedt aan één kunstenaar uit de periode voor 1900. U raadt het al, dat kan niemand anders dan Richard Wagner zijn. Niet omdat hij bekend zou staan als kindermisbruiker. Evenmin omdat hij al een relatie had met Cosima Liszt terwijl hijzelf nog getrouwd was met Minna Planer en Cosima met dirigent Hans von Bülow. Dan zou je de halve negentiende-eeuwse elite als fout kunnen

beschouwen. Nee, het gaat uiteraard om Wagners geschrift *Das Judentum in der Musik* en om diens aanhoudende antisemitisme.

Ze beschrijft ‘het geval Wagner’ aan de hand van een documentaire van de Engelse acteur Stephen Fry. Fry is een groot liefhebber van Wagner, maar ook iemand die tegen diens antisemitisme aanloopt. Dederer citeert hem: ‘Ik ben Joods en ik heb familieleden verloren in de Holocaust. Dus voordat ik in het theater plaatsneem, wil ik zeker weten dat ik het juiste doe.’ Fry zegt in een documentaire die hij over Wagner heeft gemaakt, dat hij graag naar de negentiende eeuw terug zou gaan om Wagner ervan te overtuigen dat hij ongelijk heeft. En dat je het antisemitisme van Wagner moet beschouwen als iets dat er in die tijd nu eenmaal bij hoorde.

Met enkele rake citaten uit Wagners schotschrift maakt Dederer korte metten met de illusie van Fry. Wagners antisemitisme was meer dan de gebruikelijke portie die in de negentiende eeuw rondwaarde. Lees bijvoorbeeld deze regel uit *Das Judentum in der Musik*: ‘De Jood – die, zoals iedereen weet, een God helemaal voor zichzelf heeft – valt ons in het gewone leven allereerst op door zijn uiterlijke verschijning, die, tot welke Europese nationaliteit we ook behoren, voor ieder iets onaangenaams buitenlands heeft: we willen instinctief niets gemeen hebben met een man die er zo uitziet.’ Dat is toch wel iets anders dan huis-tuin-en-keuken antisemitisme.

Op de vraag of je met die wetenschap in het achterhoofd niet meer van de muziek van Wagner mag genieten geeft ze overigens geen antwoord. Zoals ze dat evenmin doet bij de andere besproken kunstenaars. Dat laat ze graag aan de lezer over.

Claire Dederer / Beeld: © Jenny Jimenez

Morele veroordelingen

Het is misschien goed dit artikel te besluiten met een paar citaten van Wagnervertaler Philip Westbroek. Een bespreking in de *NRC* van een tentoonstelling in Berlijn over Wagner droeg de kop ‘Na deze tentoonstelling vraag je je af: waarom is Wagner niet allang gecanceld?’ Westbroek reageerde met een ingezonden stuk. Dat werd door de *NRC* enigszins ingekort. De volledige versie verscheen in de *Wagner Kroniek* 62.2.

Westbroek schrijft: ‘In de overvolle dynamiek van beeldvorming snellen de morele veroordelingen niet zelden vooruit op de inhoudelijke kennis. Het is prima om een afkeer van iets te hebben en daar heb je bij Wagner genoeg aanknopingspunten voor. Maar als je zonder enige inhoudelijke kennis er een sport van maakt om de grote iconen van de Europese cultuurgeschiedenis maar lukraak bij het oud vuil te zetten, dan moet je je op zeker moment toch afvragen wie je hier nu eigenlijk een dienst mee bewijst. Wagner was een sensor van zijn tijd en zijn proza is een belangwekkende afspiegeling van de tragische worsteling van de Duitse cultuur en de neergang van het Bildungsbürgertum in het fin-de-siècle. (...) De cancelcultuur, die zegt te handelen uit naam van een verlicht bewustzijn, dreigt op den duur om te slaan in obscurantisme en intolerantie tegenover alles wat van de nieuwe norm afwijkt. Sociale, historisch en culturele processen lenen zich niet voor een simplistisch goed-fout-denken, want hiermee kunnen we ten prooi vallen aan een nieuwe variant van de ontluisterende Dialectiek van de Verlichting.’

(De volledige tekst van Philip Westbroek staat in de *Wagner Kroniek* 62.2, blz. 9 en 10. Ook zijn inleiding op het boek ‘Werkplaats van de meester’, dat in deze *Kroniek* is gepubliceerd, raakt dit onderwerp.)

Claire Dederer: Monsters. Dilemma's van een fan. Vertaling Lidwien Biekman en Karina van Santen. Nijgh & Van Ditmar. 320 blz. € 24,99.